

Kloosterkerk

7 juli 2024 – ds. Rienk Lanooy

Thema: 'Thuis in de stad' – Ninevé 'die grote stad' (Jona 1,1-3; 2,1 en 11; 3,1 – 4,11)

Deze dienst is ook (terug) te zien en te beluisteren via <https://youtu.be/CYc9yjdj22cc>

Gebed om ontferming

Trouwe God,
als we een dagboek
bijhielden
van ons leven
wat zou er dan in staan
over de afgelopen week?
Dat alles z'n gangetje ging
niets nieuws
onder de ietwat fletse zomerzon
of waren er
volgeschreven pagina's
over mooie dingen:
een trouwdag
– de eerste of de zoveelste –
een kroonjaar
of juist over moeilijke dingen
het afscheid van een geliefde
zorgen over je gezondheid
de staat van het land
en met dat alles
zijn wij hier
misschien geen eens
omdat we er iets mee moeten
iets mee kunnen
maar om ons te voegen
in wat de eeuwen door
hier is doorgedaan
ons te voegen in een lied
een enkel woord
in de stilte
zodat uw licht valt
op ons leven
en daarom bidden wij u:
Heer, ontferm U...

Als we een dagboek
bijhielden
wie zou er nog meer
in staan
dan wijzelf?
Wie hield ons bezig
in haar presentie
of juist in zijn afwezigheid
aan wie ergerden we ons
wie deden we tekort
van wie werden we blij
en wie liet ons koud
wie meden we
en aan wie hingen we
over wie
hadden we zorgen
en wie had er zorgen
over ons?
En nu voegen we ons
met al die mensen
voor ogen
hier
in een andere werkelijkheid
die misschien wel
nieuw licht werpt
op onze relatie
met hen
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Als we een dagboek
bijhielden
zou het wereldnieuws
het daarin halen?
Of sluiten we er ons
van af
moe van alle ellende
klaar
met al het politiek gekrakeel
moedeloos dat de vrede
maar niet daagt
en we de aarde
niet zo bewonen
dat ze een heilzame plek is
voor alle mensen.
En nu voegen we ons
hier
in die oude verhalen
in de hoop dat ze ons
moed geven
vertrouwen
en dat ze iets laten zien
van U,
barmhartig God
die ons blijft zoeken
altijd weer
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezingen

In de bijbel begint het met een tuin en het eindigt met een stad, het nieuwe Jeruzalem en daar tussenin spelen veel verhalen zich af in de stad. Vandaag gaat het over de stad Ninevé, 'die grote stad', ons bekend uit het verhaal van de profeet Jona. Het is Jona's roeping haar te bekeren. Maar Jona heeft andere plannen en laat Gods roep aan zich voorbijgaan. Maar hij krijgt een 2e kans en gaat op weg...

Preek

Zo aan het einde van de vorige maand werden de herexamens afgerond. Leerlingen die het nodig hadden kregen een tweede kans. Herexamens zijn een vorm van barmhartigheid. Een mens is immers geen machine. Je kunt een keer je dag niet hebben of je hebt gewoon niet genoeg tijd aan de voorbereiding besteed; en er is altijd kans op datgene waar je als mens mee moeten zien te leven: pure pech. In het gewone leven krijg je niet altijd een tweede kans. Pure pech, domme fouten en misstappen, onnozele onhandigheid, kunnen je in een cancelcultuur lang, om niet te zeggen levenslang achtervolgen.

Publicist Ian Buruma schreef een boek over Spinoza en noemt hem een vroeg slachtoffer van de cancelcultuur. Spinoza werd immers verbannen uit de synagoge wegens zijn vrije gedachtegang. Hij paste niet binnen de kaders van de dogma's van zijn tijd. Vrijheid is voor Spinoza overigens niet dat je altijd overal en altijd maar alles mag roepen. 'De vrijheid die hij bepleit, is een vrijheid om redelijk te denken, niet de vrijheid om je haatgevoelens uit te leven'. Ondertussen is veel religieus geladen dogmatische denken in de loop van de jaren naar de achtergrond verdwenen, maar daarmee zijn de buitensluitende dogma's niet de wereld uit. In een tijd van polarisatie als de onze, komen ze via de achterdeur weer terug. Maar nu wordt je niet de kerk uitgezet, maar vindt de cancelcultuur plaats in het seculiere domein: feiten doen er minder toe, alles is een mening is geworden, of een gevoel, maar dan wel met dogmatische draagwijdte. En daarmee kan de ander zomaar het zwijgen worden opgelegd. Studenten, journalisten, politici kennen de angst om iets verkeerd te zeggen.

Wie zonder zonde is, werpe de eerste steen, zegt Jezus in het evangelie. En daarmee doorbreekt hij het zwart-wit denken van onze absolute oordelen. En hij heeft het van geen vreemde. Het is 'Zo vader, zo zoon' want elders wordt er ook zo over God zelf gesproken, ook in het boek Jona waaruit we zojuist delen hoorden. Maar hoe liggen de verhoudingen daar? Is het daar 'Zo vader, zo profeet', zijn de Eeuwige en Jona twee handen op één buik? Niet bepaald, maar Jona wordt wegens afwijkend gedrag niet gecanceld, maar hij krijgt een twee kans. De eerste heeft hij weloverwogen laten lopen, door te vluchten. Via boot, water, vis staat hij daar nog nadruppelend van het water op het droge als de Eeuwige zich opnieuw tot hem richt met nagenoeg dezelfde woorden als waarmee het verhaal begint: *Sta op en ga naar Ninevé, die grote stad om haar aan te klagen.*

Nu moeten we eerst naar die stad Ninevé kijken, voordat we met Jona verder gaan. Want die stad heeft in de manier waarop het verhaal is overgeleverd een wat zachtaardig karakter gekregen, althans zo heb ik er altijd naar gekeken. We horen immers hoe iedereen en alles zich op het woord van Jona onmiddellijk bekeert, van koe tot koning, en van vorst tot vee. Wat een schatten, denk je. Zo aardig en welwillend dat ze zich zo beminnelijk voegen naar Jona's woord. Maar het ligt toch iets anders. Waarom moet Jona naar Ninevé? Niet omdat ze daar zo vroom en vrolijk zijn, omdat ze religieus al enigszins zijn angehaucht en nog een laatste zetje nodig hebben om zich om te keren. Nee, de woorden van de Eeuwige zijn helder: Jona moet naar Ninevé omdat wat daar in die grote stad aan kwaad gebeurt ten hemel schreiend is.

In de tijd dat het boek Jona wordt geschreven heeft de stad haar bloeitijd al gehad. Die ligt ergens in de 8e eeuw v.Chr. Maar als de hoofdstad van het vijandige Nieuwassyrische rijk staat Ninevé in het collectieve geheugen van Israël gegrift. Ninevé staat voor alles wat verwerpelijk is: brute macht, imperialistische politiek. Wie wil weten hoe er elders in de bijbel minder suikerzoet over Ninevé wordt gedacht, moet maar eens de profetie van Nahum lezen. Die gaat over de ondergang van Ninevé. *Wee de bloedstad, een en al leugen, vol oorlogsbuit, het roven*

houdt niet op (Nahum 3,1), staat er weinig vleidend. Natuurlijk is het sjabloonmatig geschreven, maar we weten – nog geen week na de Ketikoti herdenking – hoe achter de schone façade van menig stad, rijkdom over de ruggen van tot slaaf gemaakten is verworven, we weten hoe hard en anoniem de stad kan zijn voor wie het niet halen, hoe versteend en genadeloos de stad kan zijn voor wie verkoeling zoeken, mens en dier.

Jacques Ellul, Frans protestantse theoloog voegde daar aan toe dat de stad in de bijbel er in Gods ogen niet zo gunstig afkomt niet vanwege het kwaad dat er plaatsvindt, maar omdat het bouwen van een stad het toppunt is van de menselijke rebellie tegen God. “De stad is een spirituele macht geworden waar we ons niet van kunnen bevrijden en waar we in moeten leven. Enerzijds is dat hopeloos, want de mens heeft geen controle over de stad en ze is een broeinest van ongelijkheid en onrecht. We zullen haar problematiek nooit oplossen; het streven naar een ideale stad is zinloos. Anderzijds is er wel hoop én een opdracht”.

En laat Jona, de rebel, nu een opdracht krijgen, zijn tweede: *Ga naar Ninevé, die grote stad om haar aan te klagen*. En nu gaat hij. Wonderlijk natuurlijk dat hij nu wel gaat. Is hij bekeerd of gaat hij omdat hij geen keuze heeft? In elk geval krijgt hij een tweede kans. Hij wordt niet gecancelled. Er zijn geen voorwaarden gesteld, hij heeft niets moeten ondertekenen, hij is niet profeet onder voorwaarden. Dat is goddelijke genade: dat je in alle vrijheid opnieuw kunt beginnen, zonder vernederende condities, zonder op je knieën te moeten, zonder laatste waarschuwing, of een ingewikkeld functioneringsgesprek. Vertrouwen is goed, controle is beter, zei Lenin, maar de hemel zegt: Vertrouwen is goed... Punt. En je mag het nog beschamen ook en dan nog kun je weer gevraagd worden.

Jona gaat in de herkansing. En in zijn eentje verovert hij die reusachtige stad in drie dagetappes met zijn boodschap van omkeer. En oh, wonderlijke overdrijving, iedereen trekt het boetekleed aan, mens én dier, en allen roepen God aan, schapen en runderen inclusief. Dat moet een merkwaardige liturgie zijn, waarin het smeekgebed ook wordt geloeid en gemekkerd. En iedereen – 120.000 mensen en al het vee – breekt in één keer met zijn kwade daden en de kwade stad, dat toppunt van de menselijke rebellie, wordt een stad van vrede en recht waar Den Haag nog een puntje aan kan zuigen. Van de ene op de andere dag is Ninevé het toonbeeld van deemoed en godsvrucht.

Gemeente, u merkt wel aan alles dat dit verhaal het moet hebben van de hyperbool, van de overdrijving. Alles is grotesk, buitensporig, lachwekkend. Niets is gewoon alles is veel of groot: een zware storm, een onheilspellende zee, een reusachtige vis, een immens grote stad en een razendsnel opschietende boom. Dat maakt het contrast met die ene profeet Gods, dat kleine, rancuneuze, tamelijk treurig stemmende mannetje des te groter.

Maar nu vermoed ik dat die overdrijving niet alleen een stijlfiguur is die het verhaal ten goede komt, ja structureert, maar dat het ook en misschien nog wel meer een theologische betekenis heeft. Al die overdrijving zegt nl. ook iets over degene die dit verhaal inhoudelijk structuur geeft, de Eeuwige zelf. Ook God overdrijft, is buitensporig, om niet te zeggen ongerijmd en ongeremd, maar dan in zijn goedheid. Hier geen berekenende God, maar één die niet doet wat hij zegt en dat is voor veel mensen een teken van zwakte, maar voor de Eeuwige is dat een teken van kracht – of misschien moet je zeggen van liefde. Dat je zo sterk bent dat je niet vastzit in je vooroordelen, vastgeklemd op je uitgezette spoor, maar dat je kunt bijsturen, veranderen, terugkomen op je oordeel; dat je zo groot bent, dat je klein kunt zijn. Dat er ruimte is voor een herkansing, eerst voor Jona en dan voor Ninevé, want ook die stad wordt niet gecancelled, weggezet, afgedaan.

In het verhaal is het mooi, maar in je eigen werkelijkheid kan het toch knap lastig zijn. Ik moet dan denken aan beachvolleyballer Steven van de Velde. Van de Velde is gedetineerd geweest, heeft zijn straf uitgezeten en spijt betuigd voor een zedenmisdrijf tien jaar geleden. Hij is een ex-zedendelinquent. En nu staat hij op het punt om mee te doen aan de Olympische Spelen, maar onlangs is een campagne tegen hem gestart die deelname moet voorkomen omdat hij als ex-zedendelinquent niet de voorbeeldfunctie heeft die topsporters zouden moeten hebben. Ik zou zeggen: geef hem een tweede kans, maar ik besef dat ik gemakkelijk praten heb. Ik heb immers geen weet van wat de ander werkelijk is aangedaan.

Maar ik weet wel hoe lang ik zelf gekwetst kan blijven, hoe er maar dít hoeft te gebeuren om van binnen weer de woede, de verongelijkheid te voelen, hoe er toch altijd weer de neiging is om met gelijke munt terug te betalen. We weten hoe familieruzies in stand blijven omdat er geen ruimte is voor een herkansing, hoe mensen – wie weet wijzelf – zeggen te hechten aan de chr. normen en waarden, maar als puntje bij paaltje komt, toch roepen dat ze het hem/haar nooit zullen vergeven, hoe we zeggen dat er geen mooier vermaak is dan leedvermaak. Het zit allemaal binnen de bandbreedte van ons gevoel van rechtvaardigheid. Maar hier, in dit groteske verhaal, loopt de Eeuwige dwars door onze gevoelens heen, om te beginnen door die van Jona, die woedend is, werkelijk ten diepste gekrenkt, als-ie merkt dat God niet doet wat hij heeft beloofd, maar nota bene precies hetzelfde met Ninevé doet als Hij met hem, Jona, gedaan heeft. De stad krijgt een tweede kans omdat de Eeuwige op zijn schreden terugkeert.

En wat doet Jona dan? Ja, Jona leert snel, ook wat betreft de overdrijving, maar niet ten goede. Liever dood, zegt hij, liever ben ik dood dan te moeten leven met een God die met zijn hand over zijn hart strijkt, die leeft vanuit barmhartigheid. Maar de Eeuwige verhoort zijn bede niet en Jona gaat niet dood. Hij krijgt een wedervraag: zou ik, zegt God, zou ik zoals ik jou en je wonderboom heb gespaard, dan die grote stad niet sparen? Wat Jona van die vraag vindt, weten we niet, want met deze vraag eindigt het verhaal en daarmee wordt het een vraag aan ons. Gaan wij mee met de Eeuwige in zijn barmhartigheid voor Ninevé, die bloedstad? Of hebben we genoeg van Jona in onszelf om te aarzelen?

Gemeente, dat is precies waar het om gaat. Dat je je neigingen hebt, en je gevoelens, ressentimenten en dat daar dwars doorheen een ongemakkelijke waarheid komt. Ik zal niet zeggen dat het altijd lukt om met die ongemakkelijke waarheid mee te gaan, maar we weten wel van een richting, van een andere werkelijkheid, van een barmhartige weg. Laten we die dan maar voor ogen houden, als een ijkpunt, een mikpunt, een speerpunt.

Want – zo gaan wij zingen (LB 994,4):

*Gij zijt genade – uw bevel
doet leven en vergeven
O God van Israël.*

bronnen:

– Interview Ian Buruma in TROUW: <https://www.trouw.nl/religie-filosofie/ian-buruma-de-bedreiging-van-het-vrije-denken-is-een-van-de-grootste-gevaren-van-onze-tijd~b63d57967/>

– Artikel Olympische Spelen in TROUW: <https://www.trouw.nl/sport/mag-een-ex-zedendelinquent-meedoen-aan-de-olympische-spielen~bb61082c/>

– Anne van der Plicht, *De God van Jona: Een onderzoek naar het gebruik van de godsnamen in het bijbelboek Jona*, 2008

Gebeden, stil gebed en onze vader

Wij danken u, o God,
voor een plek als deze
uitgespaarde ruimte
ommuurde stilte
in het geraas van de stad,
plaats om op verhaal
te komen
Want soms is dat verhaal
van ons leven
zo onsamenhangend
en fragmentarisch
We doen het een
maar zeggen het ander
we willen naar 'a'
maar gaan naar 'b'
we plannen dit
maar er gebeurt dat
Roep ons
telkens weer opnieuw
voor een 2e kans
een nieuw begin.

Daarom bidden wij
voor wie
die kansen niet zomaar krijgen
voor wie vastgelopen zijn
in de bureaucratie
van dit bestaan
voor wie monddood
zijn gemaakt
voor wie niet
vrij mogen denken

voor wie nooit spijt hebben
en hun hele verleden
met zich mee moeten dragen.

We bidden
voor onze nieuwe regering
voor wijsheid
en oprechte zorg
voor wie buiten de boot
vallen
in ons land én daarbuiten
voor oprechte zorg
voor onze gehavende aarde
voor oprechte zorg
voor vluchtelingen
en een eerlijke verdeling
van onze rijkdom
voor oprechte zorg
voor onze democratie
kwetsbaar
en niet vanzelfsprekend.

Wij bidden
voor alle kinderen
die hun laatste schoolweek
ingaan
einde van een jaar
en misschien wel
einde van een schooltijd
dat er rust
en ontspanning komen
thuis of op reis

Voor allen die op reis gaan
fysiek
of in hun innerlijk
dat ze weer thuis komen
gevoed en gelaafd
op hun tocht
door schoonheid, rust,
hernieuwde aandacht
voor wat er werkelijk
toe doet.

Wij bidden
voor wie ziek zijn
en noemen...
wij bidden voor...
verdrietig
om het verlies...
voor de familie...
in hun verdriet
om hun overleden familielid.
O God
laat uw goedheid en nabijheid
bij hen zijn
en bij ons allen
in leven en in sterven

In stilte zeggen we
wat ons persoonlijk
bezighoudt
de grote en de kleine dingen
van ons bestaan...

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!